

Tanrı Arayışı ve Anlam Sorunu

The Search for God and the Problem of Meaning

Fatma ARSLAN

Yüksek Lisans Öğrencisi, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi

Master's Student, Recep Tayyip Erdogan University

e-posta: fatma_arslan231@erdogan.edu.tr

Orcid: <https://orcid.org/0009-0007-2865-3934>

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type: Kitap Değerlendirmesi / Book Review

Geliş Tarihi / Date Received: 11 Şubat / 11 February 2025

Kabul Tarihi / Date Accepted: 1 Mayıs / 1 May 2025

Yayın Tarihi / Date Published: 25 Haziran / 25 June 2025

Atıf / Citation: Arslan, Fatma. "Tanrı Arayışı ve Anlam Sorunu". *Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 25 (Haziran 2025), 387-391.
<https://doi.org/10.34085/buifd.1637382>

İntihal: Bu makale, ithenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir. **Plagiarism:** This article has been scanned by ithenticate. No plagiarism detected. web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/buifd>

Tanrı Arayışı ve Anlam Sorunu

Öz

Viktor E. Frankl ve Pinchas Lapide'nin diyaloguna dayanan Tanrı Arayışı ve Anlam Sorunu, insanın anlam arayışını psikoterapi ve din perspektifinden ele almaktadır. Frankl, logoterapi kuramıyla insanın temel motivasyonunun anlam bulma çabası olduğunu savunurken Lapide, dini inancın bu süreçteki rolünü vurgulamaktadır. Holokost deneyimleri bağlamında, acı karşısında bile anlam bulmanın mümkün olduğu tartışılmaktadır. Bilim ve dinin birbirini tamamladığını gösteren eser, okuyucuya varoluşsal sorular üzerine derinlemesine düşünme fırsatı sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Anlam, Din, Tanrı.

Abstract

Based on a dialogue between Viktor E. Frankl and Pinchas Lapide, The Search for God and the Problem of Meaning examines man's search for meaning from the perspective of psychotherapy and religion. While Frankl argues with his theory of logotherapy that man's fundamental motivation is the effort to find meaning, Lapide emphasizes the role of religious belief in this process. In the context of the Holocaust experiences, it is argued that it is possible to find meaning even in the face of pain. The work, which shows that science and religion complement each other, offers the reader the opportunity to think deeply about existential questions.

Keywords: Meaning, Religion, God

İnsanın varoluşsal bir gerekliliği olarak anlam arayışı, tarih boyunca filozoflar, bilim insanları ve düşünürler tarafından incelenmiş ve bu ihtiyacın nasıl giderilebileceğine dair çeşitli cevaplar üretilmiştir. Anlam arayışı denildiğinde akla gelen en önemli isimlerden biri, psikiyatrist ve yazar Viktor Emil Frankl'dır. Frankl, insanın anlam bulma ihtiyacı üzerine yaptığı çalışmalar ve geliştirdiği "logoterapi" adını verdiği anlam merkezli kuramıyla tanınır. Onun teorisi, yalnızca akademik bir çerçevede kalmamış, kendi hayat hikayesi ve toplama kamplarında yaşadığı deneyimlerle bizzat sınanmış ve doğrulanmıştır. Frankl, bu konuda sayısız konferans, röportaj ve eserle fikirlerini dünyaya yaymıştır. Ancak incelenmekte olan "Tanrı Arayışı ve Anlam Sorunu" adlı çalışması, diğer eserlerinden farklı bir yere sahiptir. Bu kitap, Frankl'ın ölümünden yıllar sonra özel arşivinde el yazması olarak bulunmuş ve iki yakın entelektüel dostun gerçekleştirdiği bir söyleşinin yazıya dökülmesiyle ortaya çıkmıştır. Bu eser, Frankl'ın düşünce dünyasını daha derinlemesine anlamak için önemli bir kaynak niteliği taşımaktadır.

Kitap toplamda dört bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde, Viktor Emil Frankl'ın yaşamı ve ortaya koyduğu eserler kapsamlı bir şekilde ele alınırken, ikinci bölümde ise Pinchas Lapide'nin hayatı ve çalışmaları tanıtılmaktadır. Üçüncü bölüm, "Kitap Hakkında" başlığı altında kitabın basılma süreci, içeriği ve konuya yabancı olan okuyuculara ışık tutması amacıyla kaleme alınmış, Frankl'ın logoterapi kuramını ve dine bakışını özetleyen "Logoterapi ve Din" başlıklı kısa bir yazıdan oluşmaktadır. Dördüncü ve son bölümde ise Frankl ve Lapide arasında gerçekleşen söyleşiye yer verilmektedir.

Kitabın birinci bölümünde, Viktor E. Frankl'ın dünyaya geldiği aile ortamı, psikolojiye ilgisinin nasıl başladığı, lise yıllarında Freud'la yaptığı mektuplaşmalar ve devamında psikanalize yönelişinden bahsedilmektedir. Frankl'ın psikanalize olan ilgisi pek uzun soluklu olmamış ve kısa süre sonra Alfred Adler'in bireysel psikolojisiyle ilgilenmeye başlamıştır. Bir süre sonra Adler ile de fikir ayrılığı yaşayarak yollarını ayırması ve bireysel psikoloji derneğinden çıkarılması, Frankl'ın aktif düşünsel hayatının asıl

başlangıcını oluşturmuştur. Bu süreçte hastalarını kendi öğretmeni gibi görmüş, psikanaliz ve bireysel psikoloji hakkında öğrendiklerini adeta unutmaya çalışarak kendi anlam merkezli düşünce yaklaşımını geliştirmiştir. İnsan davranışlarını güdülere indirgeyen “derinlik psikolojisi”ne alternatif olarak kendi anlam arayışına dayanan “yükseklik psikolojisi” yaklaşımını ortaya koymuştur. Nasyonal Sosyalistlerin Avusturya’ya girmesinin ardından doktorluk faaliyetleri kısıtlanarak yalnızca Yahudi hastalarla ilgilenmesine izin verilen Frankl, Rothschild Hastanesi’nde birçok Yahudi psikiyatri hastasını sahte teşhis ve raporlarla ötenazi programından kurtarmayı başarmıştır. Sonrasında ailesiyle birlikte toplama kampına götürülmüş ve burada üç yıl boyunca insanlık dışı muamele ve zorlu deneyimlere maruz kalmıştır. 27 Nisan 1945’te toplama kampından kurtulmasının ardından, daha önce yazdığı fakat kamp sürecinde kaybettiği, logoterapi ve varoluş analizini sistematik olarak tanıttığı kitabını yeniden kaleme almaya başlamıştır. Bu süreçte başlattığı psikoterapi akımı, Freud ve Adler’den sonra “Üçüncü Viyana Psikoterapi Okulu” olarak adlandırılmıştır. Bölüm, Frankl’ın yazdığı eserler, verdiği konferanslar ve aldığı ödüllerden bahsedilerek sona ermektedir.

Pinchas Lapide’nin hayatı ve eserlerinin anlatıldığı ikinci bölümde, ilk olarak onun kutsal kitaplara olan ilgisi ele alınmakta ve bu ilginin çocukluğundan itibaren yaşadığı deneyimlerden kaynaklandığından bahsedilmektedir. Onun dilbilimci yönü ve dillere olan ilgisinin ise eğitim hayatını baştan sona şekillendirdiği belirtilmektedir. Uzmanlık alanı olan İncil ve İbranice ile olan derin bağlantısı, onun çalışmalarının temelini oluşturmuştur. Lapide de Frankl gibi Yahudi olması nedeniyle bir süre toplama kampında tutulmuş, ancak daha sonra kaçmayı başarmıştır. İsrail’de bir süre diplomatik görevlerde bulunan Lapide, bu görevlerin kendisine uygun olmadığını düşünerek akademik hayatına geri dönmüştür. Lapide, hayatı boyunca Avrupa’da Yahudi halkına yapılan haksızlıkları dile getirmiş, Holokost’un Hristiyan kiliselerinin tefsir geleneğindeki anti-Yahudilikten kaynaklandığını belirtmiştir. İncil’in temelini İbranice ve Aramice olduğunu Hristiyan halkına benimsetmiş, özellikle İncil’in dil yapısının İbranice’den bağımsız anlaşılamayacağını vurgulamıştır. Lapide, Nasıralı İsa’nın Yahudi olduğunu Hristiyanlar için yeniden keşfeden kişi olarak tanınmış ve Yahudilik açısından önemli bir figür olarak kabul edilmiştir (s. 32).

Üçüncü bölümde, yayınevi tarafından kitap hakkında bazı bilgilere yer verilmektedir. Kitabın ana konusunu oluşturan söyleşinin Frankl’ın Viyana’daki evinde, Ağustos 1984’te yapılan birkaç saatlik bir görüşmeden derlendiği, bu söyleşiye ait el yazması ve ses kayıtlarının 2004’te Frankl’ın özel arşivinde bulunduğu belirtilmektedir. Her iki kişi tarafından bazı düzenlemeler yapılarak söyleşi yayıma hazırlandığı halde kitabın neden basılmadığı bilinmemektedir. Frankl ve Lapide, yapmış oldukları düzenlemelerde söyleşinin doğal yapısının bozulmamasına özen göstermişlerdir. Bu söyleşinin Frankl’ın diğer röportajlarından farkı, iki entelektüelin eşit düzeyde bir diyalog içinde olmasıdır. Frankl’ın din hakkında bu kadar ayrıntılı konuştuğu nadir görülen bir söyleşi olması da kitabı ayrıca özel kılmaktadır. Bu bölümün sonunda, Frankl’ın din meselesiyle ilgili duruşunu anlamak isteyen okuyucuya kolaylık sağlamak amacıyla “Logoterapi ve Din” başlıklı kısa bir giriş yazısı yer almaktadır. Bu kısımda, Frankl’ın logoterapideki anlam ile dindeki anlamı birbirinden farklı ancak birbiriyle çelişmez olarak nitelendirdiği aktarılmaktadır. Frankl’ın dine ilgi duyduğu, ancak bu konuda temkinli davrandığı belirtilmektedir.

Kitabın son ve en geniş bölümü, Frankl ve Lapide arasındaki söyleşiden oluşmaktadır. Söyleşide ilk olarak Lapide’nin teoloji bilgisini ve dil konusundaki hakimiyetini ustaca kullanmakta olduğu göze çarpmaktadır. O bilhassa Batı dünyasının sıkı teolojik bakış açısını eleştirmektedir. Frankl ise teoloji söz konusu olunca Lapide’nin bazı sorularına net cevaplar vermek yerine, sorularla karşılık vererek okuyucuyu düşünmeye sevk etmektedir. Diyalog boyunca Lapide, bilim insanlarının Tanrı’nın adını anmaktan

kaçınmalarını, Yahudilik'teki "ineffabile" (tanımlanamaz) anlayışına benzeterek eleştirmektedir (s. 72). Ancak Lapide bu konuda Frankl'ın hakkını teslim ederek ona yüklenmemeye özen göstermektedir. Kitap, bir diyalog biçiminde ilerlediği için konular sıkça değişmekte ve bazen bir konudan diğerine ani geçişler yapılmaktadır. Zaman zaman Lapide'nin sorduğu sorulara Frankl'ın doğrudan yanıt vermemesi, okuyucuda hayal kırıklığı yaratabilmektedir. İki Yahudi entelektüel, söyleşi boyunca toplama kampı deneyimlerinden de ayrıntılı biçimde söz etmektedir. Kitabın başlığında vurgulanan Tanrı arayışı ve anlam sorunu ise özellikle toplama kampı deneyimi yaşayan insanlar bağlamında ele alınmaktadır. Frankl, logoterapide önemle vurguladığı üzere, toplama kampındaki insanların inançlarını kaybetmemelerini, yaşadıkları acıda buldukları anlama bağlamaktadır. O, istatistiksel olarak elinde resmi veri olmasa bile Auschwitz'de dayanılmaz acılara maruz kalan insanların büyük çoğunluğunun inancını kaybetmediğini aksine bu insanların inançlarının daha çok güçlendiğini iddia etmektedir. Ayrıca insanı determinist bir yaklaşımla ele almanın yaratacağı tehlikelerden söz eden Frankl, insanın kendi dürtülerinin oyuncağı hâline gelmesinin tehlikeli sonuçlar doğurabileceğini dile getirmektedir.

Teoloji konusunda Lapide'nin uzun açıklamaları ve Frankl'ın bu açıklamalara hak vermeleriyle diyalog devam etmektedir. Lapide, Frankl'ın öz-gerçekleştirme kavramı ile Hristiyan teolojisinin ortak noktalarını vurgulamakta, özellikle Hristiyanlığın mistik anlayışının logoterapiyle uyumlu olduğunu belirtmektedir (s. 85). Diyalog boyunca iki entelektüel, pek çok noktada fikir birliği içinde olduklarını ortaya koymakla birlikte bazı konularda görüş ayrılıkları yaşamaktadır. Örneğin, Lapide, teodise düşüncesinin antropomorfik bir Tanrı anlayışından kaynaklandığını ve bu durumun kaçınılmaz olduğunu belirtirken Frankl, kendi Tanrı anlayışının bu kadar belirgin olmadığını ifade etmektedir. Frankl, din adamlarının Tanrı anlayışını "antropomorfik" bulmakta ve buna karşı çıkarak kişilerin inandıkları Tanrı gerçek ve belirgin olmasa bile bu inancın amelleriyle kendini gösterebileceğini savunmaktadır (s. 95). Lapide, inançla ilgili etimolojik tahliller yapmakta, bu bağlamda Einstein, Martin Buber ve Blaise Pascal gibi isimlerden alıntılarla Tanrı'ya inanmanın psikolojik faydalarından bahsetmektedir. Frankl ise insanların ateist olmasında din adamlarının dar kafalılığının da etkili olduğunu vurgulamaktadır. Dindar olan insanla olmayan insan arasında ayrım yaparken dindar insanın ek olarak neye ve kime karşı sorumlu olduğunu bildiğini belirtmektedir.

Frankl, logoterapide acının başarıya dönüştürülmesi fikrini anlatırken, Lapide bu düşüncüyü Yahudilik ve Hristiyanlık perspektifinden destekleyerek derinleştirmektedir. Yahudilik ve Hristiyanlığın temellerinin büyük acılar ve trajediler üzerine kurulduğunu ifade eden Lapide, atalarının sürgünlerde yaşadığı zorlukları ve "sefil bir Nasıralı Haham" olarak nitelendirdiği İsa'nın başarısızlık gibi görünen yaşamının, çarmıha gerilişiyle birlikte derin bir anlam kazandığını vurgulamaktadır. Bu bağlamda, Frankl'ın anlam odaklı logoterapi anlayışı ile dinin ortak yönlerini İncil'den verdiği örneklerle birleştirerek acının hem psikolojik hem de teolojik düzlemde dönüştürücü gücüne dikkat çekmektedir (s. 110). Frankl, anlam merkezli anlayışının din psikolojisi araştırmaları açısından da kanıtlandığını ileri sürmektedir. Kendi "bilinç dışı Tanrı" kavramını açıklarken bireyin Tanrı ile olan ilişkisinin bilinçdışı bir şekilde var olduğunu ve bunun sadece iyi baba/ kötü baba imajıyla açıklanamayacağını örneklerle açıklamaktadır.

Diyalogun ilerleyen kısımlarında, Frankl ve Lapide, inanç ve bilimin birbirine ait olduğu noktasında birleşmektedir. Onlara göre bilimsiz inanç nasıl yaşayamazsa, inançsız veya anlamsız bilim de bir yere varamaz. Özellikle insan merkezinden yaklaşıldığında, psikoloji ve dinin insan için aynı amaca hizmet ettiği vurgulanmaktadır. Frankl, ateizmle ilgili son değerlendirmesinde, insanları Tanrı'ya inandırmaya çalışmanın iradeyi göz ardı ettiğini ve ters tepki yaratabileceğini belirtmektedir. Buna mukabil logoterapideki anlamın dinamik bir süreç olduğunu, insandan insana ve saatten saate değişebileceğini,

insanın sorumluluğunun bu süreçte temel olduğunu vurgulamaktadır. Lapide'nin kitapta yer yer Frankl'ı dindarlığını öne çıkarmaya yönlendirdiği izlenimi doğsa da Frankl psikiyatrist ve bilim insanı kimliği gereği bu konuda ihtiyatlı tutumunu sürdürmektedir. Frankl, logoterapinin dini bir terapi gibi görülmesi endişesini dile getirirken aynı zamanda logoterapinin dine ve din adamlarına sahip çıktığını ifade etmekten de geri kalmamaktadır (s. 143). Söyleşi, iki Yahudi entelektüelin toplama kampı deneyimlerini aktarırken tüm Hristiyanları suçlamaktan kaçındıkları, bazı yardımsever Hristiyan toplulukları ve yöneticileri örnek gösterdikleri, geçmişte yaşanan acıları hatırlatarak geleceğe dair umut dolu bir dua ile sona ermektedir.

Nihayetinde bu eser, bir teolog ile bir psikoterapistin derinlikli diyalogunu içermekte ve okuyucuyu bu söyleşiye tanıklık etmeye davet etmektedir. Frankl'ın bu kitapta dile getirdikleri, onun diğer eserlerine aşina olan okuyucu için büyük ölçüde yeni bilgiler sunmasa da Lapide gibi semavi dinler konusunda derin bilgiye sahip bir teoloğun yönlendirmesiyle gerçekleşen bu diyalog, esere farklı bir boyut ve zenginlik kazandırmaktadır. Lapide'nin soruları ve yorumları, Frankl'ı din ve psikoloji ilişkisi bağlamında daha derinlikli düşünmeye ve kendini ifade etmeye teşvik etmektedir. Bu çerçevede kitap, yalnızca Frankl'ın dine olan ilgisini değil, aynı zamanda Lapide'nin, dogmalardan arındırılmış, bilime açık ve insan merkezli bir din anlayışını savunduğunu da gözler önüne sermektedir. Farklı alanlardan gelen bu iki entelektüel, zaman zaman farklı düşünceler dile getirsel de sonunda bilim ve dinin ortak amacı olan insan ruhunun huzuru ve hayatın anlamını bulma çabasında buluşmaktadır. Bu ortak hedef, onların düşünsel birlikteliğinin temelini oluşturmakta ve insanın varoluşsal arayışının özünü yansıtmaktadır.

Kaynakça

Frankl, Viktor Emil – Lapide, Pinchas. *Tanrı Arayışı ve Anlam Sorunu*. Çev. Nevin Tali Ölçer. İstanbul: Totem Yayınları, 1. Basım, 2021.